

Т.О. ПОГОРСЬОВА, доц. НТУ «ХП»

Г.П. ЛЯШЕНКО, студент НТУ «ХП»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ

У статті розглянуто суть банківських ризиків, подано їх класифікацію. Досліджено вплив банківських ризиків на діяльність вітчизняної банківської системи. Виявлено основні недоліки функціонування системи управління ризиками вітчизняних банківських установ.

Ключові слова: ризик-менеджмент, банківські ризики, банківська діяльність, кредитні ризики, банківська установа

Вступ. В механізмі функціонування кредитної системи держави особлива роль належить банківським установам, які є багатофункціональними організаціями, що діють у різних сегментах на ринку позичкових капіталів.

Банківські установи акумулюють основну частку кредитних ресурсів шляхом залучення вільних грошових коштів у суб'єктів підприємницької діяльності та населення і надають своїм клієнтам повний комплекс фінансових послуг, включаючи розрахунково-касове обслуговування, прийом депозитів, кредитування, купівлю-продаж та збереження цінних паперів і іноземної валюти та інші банківські операції і надання відповідних послуг.

Особливість банківських послуг полягає в тому, що вони мають властивість зростаючої вартості. Грошові ресурси, отримані від вкладників, не безкоштовні, а тому вони повинні бути використані так, щоб не лише повернути їх власникам, але й отримати їх збільшення, достатнє як для сплати відсотків за вкладами чи міжбанківськими кредитами, компенсації витрат, так і отримання хоча б мінімального прибутку для банківської установи. Основним принципом у роботі банківських установ є прагнення до отримання якомога більшого прибутку. При цьому обсяги можливого прибутку прямопропорційні ризику.

Як свідчить практика, ризик є невід'ємною складовою у будь-якій сфері економічної діяльності, особливо у діяльності банківських установ. Тобто для функціонування банківських установ ризик є постійною притаманною складовою і будь-яке рішення у банківській діяльності, що заслуговує на увагу, обтяжене ризиком, бо фінансова сфера взагалі, а банківська справа

зокрема, є дуже чутливою не лише до різноманітних соціально-економічних чинників, а й до політичних, природно – кліматичних тощо. Отже, у банківській діяльності йдеться про те, щоб взагалі уникнути ризику, а головне завдання полягає у тому, щоб раціонально управляти банківськими ризиками і якомога правильніше та ефективно оцінювати структуру та рівень ризику, здійснюючи ту чи іншу банківську операцію, прагнучи знизити ступінь ризику до мінімального рівня.

Аналіз останніх досліджень і літератури. Прагнення відобразити у розроблених методах раціональне та оптимальне управління банківськими ризиками привело до появи наукових розробок з теорії банківських, особливо кредитних, відносин. Дослідження у цьому сегменті належать Г.Г. Коробовій, Ю.С. Маслаченкову, А.І. Ольшаному, В.Т. Севрук, Н.Є. Соколинській, Г.С. Пановій та іншим. В останні роки, з огляду на широке використання комп'ютерних та інформаційних технологій, істотно зросло число наукових робіт, у яких завдання управління ризиками банківських операцій вирішуються шляхом використання економіко-математичних методів моделювання. Щодо цього питання, то у вітчизняній науково-економічній літературі відомі роботи таких вчених-економістів та практиків, як В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, В.К. Голіцин, І.В. Бушуєва та інших авторів.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження сучасних методів ефективного управління ризиками у банківській діяльності.

Матеріали досліджень. З метою ефективного управління банківськими ризиками необхідно правильно їх класифікувати, тобто проводити їх розподіл на чіткі групи за відповідними ознаками та давати їм відповідну характеристику. Такий підхід дає змогу чітко визначити певне місце кожного виду ризику в загальній класифікаційній системі та створює можливості щодо ефективного застосування відповідних заходів зі зниження кожного окремо визначеного ризику. У банківській практиці банківські ризики прийнято класифікувати на окремо визначені групи. Залежно від сфери впливу чи виникнення банківського ризику, їх поділяють на зовнішні та внутрішні, тобто ті, що не пов'язані з безпосередньою діяльністю і ті, що пов'язані із специфікою діяльності банку, зокрема, кількістю та видами здійснюваних операцій, складом клієнтської бази, вмінням керування та процесами реалізації фінансових послуг тощо (див. рис.).

Ризик-менеджмент – це один із найоб'ємніших і найважливіших аспектів управління комерційним банком.

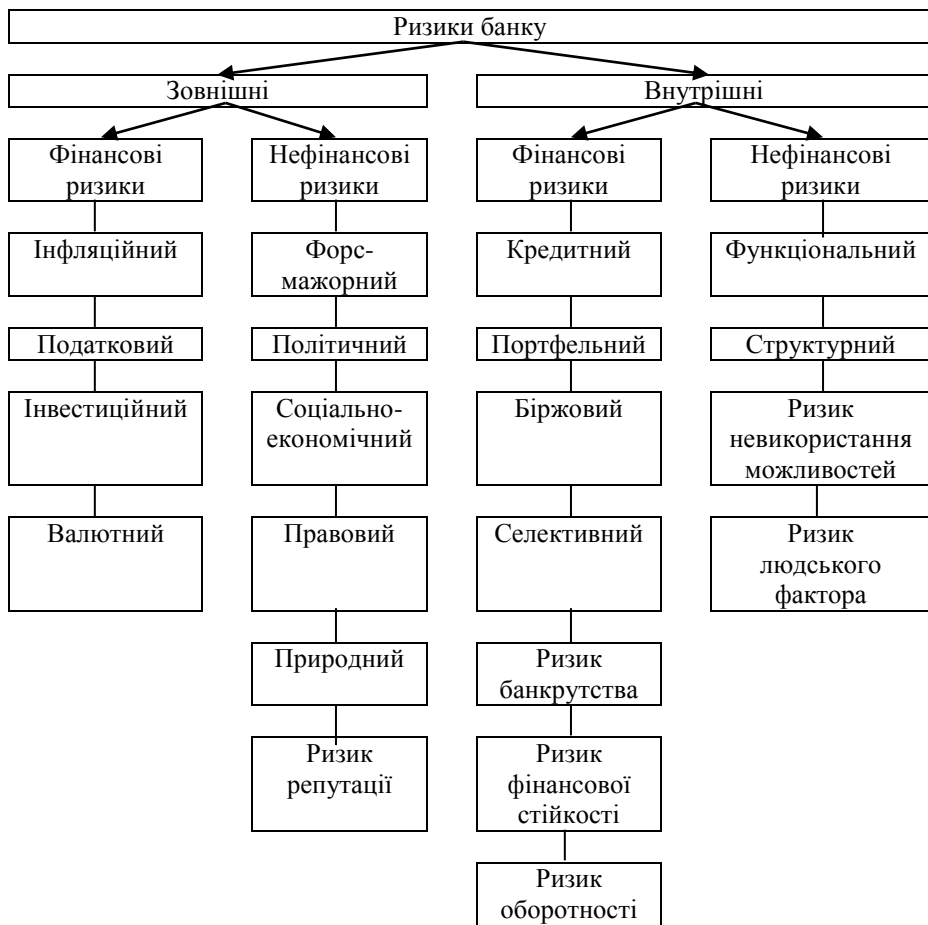

Рисунок – Класифікація ризиків банку[1]

Актуальність реалізації дієвої системи ризик-менеджменту зумовлена зростанням ступеня ризику надання банківських послуг, на що вказує нинішній досвід. Звичайно, ефективна система управління ризиками потребує теоретичного обґрунтування, але в той час, коли деякі питання залишаються не вирішеними до кінця, вона має бути надійною вже сьогодні.

Головна мета управління банківськими ризиками полягає в обмеженні або мінімізації їх впливу на діяльність керованого об'єкту. Організація системи регулювання має здійснюватися з урахуванням наступних умов:

- 1) наявності безпосереднього зв'язку між видами ризиків;
- 2) врахування динамічності ризиків;
- 3) існування фінансової залежності банківської установи від клієнтів;
- 4) намагання уникати будь-яких ризиків.

Завдання системи ризик-менеджменту комерційного банку полягає у тому, щоб зібрати та систематизувати достатньо інформації для здійснення якісного управління його поточною діяльністю, прогнозувати динаміку ризиків й брати участь у розробці стратегічних і тактичних планів банку.

Реалізація функцій ризик-менеджменту передбачає проведення таких заходів:

- 1) на аналітичному рівні – ідентифікацію ризику, виявлення факторів, які впливають на його виникнення та розвиток, прогнозування наслідків;
- 2) на прогнозному рівні – визначення можливих втрат і премії за ризик;
- 3) на оперативному рівні – мінімізацію або обмеження ризиків шляхом застосування відповідних методів управління;
- 4) на управлінському рівні – здійснення постійного контролю за рівнем ризиків із використанням механізму зворотного зв'язку.

Як свідчить практика, запровадження системи управління ризиками приносить для банку ряд переваг, а саме: підвищує якість стратегічного планування; дозволяє уникати вартісних несподіванок; поліпшує ефективність роботи комерційного банку; дає змогу оптимально використовувати ресурси; сприяє більшій відкритості діяльності керівництва і покращує комунікації; забезпечує вище керівництво стислим оглядом головних ризиків та інформацією про ресурси, що виділені для впливу на високі ризики; надає менеджерам ефективну і послідовну методологію вивчення ризиків; удосконалює ведення обліку; орієнтує топ-менеджмент на використання факторів ризикоможливостей з метою підвищення вартості банку[2].

Втрати банку в разі відсутності такої системи або формальності її існування важко переоцінити, оскільки тоді банк стає незахищеним у довго- і короткостроковій перспективі, неефективною є процентна політика, виникає постійна загроза понесення суттєвих втрат чи банкрутства, спостерігається погіршення ділової репутації банку, який не дбає про безпеку своїх та довірених коштів. Справедливість даних слів підтверджує негативний досвід, отриманий вітчизняними банками під час останньої світової фінансово-економічної кризи.

За декілька передкризових років у фінансовому секторі відчувалося стрімке зростання. Так, темпи реалізації основних банківських послуг

(кредитування й відкриття депозитів) протягом 2006-2008 рр. становили в середньому до 60% щорічно. За даними Асоціації українських банків, обсяги кредитування юридичних та фізичних осіб на початок 2008 р. по відношенню до аналогічного періоду 2007 р. збільшилися на 67 і 96% відповідно, а зобов'язання комерційних банків у депозитах – на 62 і 55% [3].

Можливість для розширення ринку банківських послуг мала місце завдяки підвищенню економічної активності та рівня доходів населення у даний період. Забезпечення споживчого попиту на банківські продукти відбувалося за рахунок ресурсів міжнародних кредитних ринків. Однак, саме пришвидшені темпи зростання спричинили у подальшому ряд негативних подій. Оскільки, як зазначає М.В. Олексійчук, «... в умовах, що склалися, органи банківського нагляду недостатню увагу приділяли характеру складних структурованих продуктів, занадто покладалися на оцінки рейтингових агентств, а також применшили важливість підтримання постійних контактів і відповідної організаційної та інформаційної роботи з вищим керівництвом банків» [4].

Наслідки світової економічної кризи вплинули на ринок банківських послуг у вигляді скорочення фінансових ресурсів для рефінансування зовнішнього боргу, відтоку депозитів та підвищення кредитного ризику внаслідок різкого зниження платоспроможності населення. Згідно з НБУ, частка сумнівних і безнадійних кредитів зросла з 2,5% на початку 2008 р. до майже 9% наприкінці червня 2009 р. Включаючи обсяги субстандартних кредитів, частка негативно класифікованих кредитів у 2008 р. склала 14,5%, що значно вище, ніж в інших країнах. Обсяг наявних кредитів і депозитів скоротився приблизно на 30% [5].

Причини банківської кризи не одноразово аналізувалися іноземними дослідниками. На їх думку, частина катастрофічних наслідків була невідворотною через помилки, допущені в управлінні банківськими активами, хоча втрати можна було б мінімізувати у разі своєчасного виявлення та усвідомлення зростаючих зовнішніх ризиків. Так, згідно з доповіддю «Спостереження щодо практики управління ризиками протягом періоду нещодавніх негараздів на ринках» (2008 р.), «... першорядним джерелом збитків для фінансово-кредитних установ виявилася концентрація експозиції до ризиків за сек'юритизацією іпотечних кредитів, оскільки згадані установи взяли на себе ризики, які значно перевищували їх обсяги» [6].

Варто звернути увагу на те, що ризик-менеджмент був не готовий до виконання своїх функцій після настання подій 2008-2009 рр. Зокрема, допущено критичної помилки при формуванні структури капіталу банків,

тобто збільшення питомої ваги виданих кредитів, що у поєднанні з різким зниженням платоспроможності населення, призвело до кризи їх ліквідності. При цьому наявний інструментарій оцінки фінансового стану банків, визначення і аналізу ризиків (VaR, стрестестування) виявився неспроможним до своєчасного попередження користувачів про несприятливу ситуацію. Також визначальним фактором стало не врахування керівниками банків тривожних сигналів, якими супроводжувалося поширення наслідків світової фінансової кризи: зниження дохідності базових активів і неправдиві оцінки рейтингових агентств.

Серед важливих причин кризи банків слід виділити недієздатність системи управління ризиками, недоліки політики ціноутворення та організації хеджування. Крім того внутрішнє вимірювання обсягів ризикового капіталу було зорієнтоване на рейтинги рейтингових агентств, що не дозволило своєчасно визначити справедливую вартість ризику таких позицій[7].

Нинішня ситуація на фінансовому ринку свідчить, що підвищення показників до кризового рівня по основних банківських продуктах не відновлено. Так, статистика 2010-2011 рр. переконує, що за виданими кредитами юридичним особам досягнуто 36% зростання на рік, відкритими фізичними та юридичними особами депозитами – 20 і 5% відповідно. У кредитуванні фізичних осіб спостерігається спад, який пояснюється зменшенням купівельної спроможності населення та негативним досвідом «кризових» років[8].

Висновки. Таким чином, передумовою прибуткової діяльності комерційного банку є організація в ньому системи контролю за банківськими ризиками. В сучасних бізнес-умовах оцінка ризиків – один із найважливіших інструментів банківського менеджменту, оскільки за його допомогою вирішується ряд важливих завдань, спектр яких починається від проблем формування капіталу банку, розробки напрямів стратегічного планування та визначення адекватних бізнес-середовищу пріоритетів інвестиційно-кредитної політики. Як засвідчив перебіг світової економічної кризи на банківському ринку, системі ризик-менеджменту вітчизняних банків характерні ті ж недоліки, що й для іноземних банків. Окремо виділимо наступні: а) формальність інформаційної бази – не виходячи за межі даних рейтингових агентств, публічних показників ефективності, ігноруються можливості внутрішньобанківської системи моніторингу фінансово-економічного становища; б) ненадійність механізмів хеджування і страхування ризиків; в) необґрунтованість політики банку в частині

врахування ризиків при розробці цінової та грошово-кредитної політики, формуванні структури капіталу тощо.

Отже, ризик-менеджмент повинен адекватно відповідати на сучасні тенденції розвитку в банківській сфері, бути готовим протистояти кризі, адаптуватися до майбутніх змін, слугувати своєрідним механізмом захисту інтересів банку від неплатежів та необхідною умовою для вибору оптимальних, мотивованих рішень.

Список літератури: 1. *Вітлінський В.В.* Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / *В.В. Вітлінський, П.І. Верченко* – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с. 2. *Кльоба В.Л.* Вдосконалення ризик-менеджменту комерційного банку / *В.Л. Кльоба* // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19. – С. 187-196. 3. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aub.org.ua/> 4. *Олексійчук М.В.* Основні напрями вдосконалення нагляду та управління банківськими ризиками / *М.В. Олексійчук* // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 4. – С. 141-145. 5. *Ніздельська І.А.* Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / *І.А. Ніздельська* // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 43-47. 6. *Observations on Risk Management Practices during the Recent Market Turbulence* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newyorkfed.org/> 7. *The Role of Credit Rating Agencies in Structured Finance Markets* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasurers.org/> 8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/> 9. *Домащенко Д.В.* Управління ризиками в умовах фінансової нестабільності / *Д.В. Домащенко, Ю.Ю. Финогенова*. – М. : Магістр, 2010. – 240 с.

Надійшла до редколегії 29.11.2013

УДК 330.332

Особливості функціонування системи ризик-менеджменту в комерційних банках України / *Т.О. Погорелова, Г.П. Ляшенко* // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 67 (1040) - С. 190-196. Бібліогр.: 9 назв.

В статтю розглянуто сутність банківських ризиків, представлена їх класифікація. Вивчено вплив банківських ризиків на діяльність вітчизняної банківської системи. Виявлені основні недоліки функціонування системи управління ризиками вітчизняних банківських установ.

Ключевые слова: ризик-менеджмент, банківські ризики, банківська діяльність, кредитні ризики, банківська установа

The article considers the nature of banking risks, presented their classification. The effect of banking risks on the domestic banking system. The basic shortcomings of the risk management system of domestic banking institutions.

Keywords: risk management, banking risks, banking, credit risk, financial institution